

VAREN VARIA

Tijdschrift voor leden

Voorjaar 2018

Jaargang 31

Nummer 1

VARENVARIA

VarenVaria is het tijdschrift van de Nederlandse Varenvereniging. Het verschijnt driemaal per jaar in een oplage van 200 exemplaren en wordt kosteloos toegezonden aan alle leden.

Losse nummers zijn tegen kostprijs verkrijgbaar bij het secretariaat (zolang de voorraad strekt).

Redactie

Mary Schilder, Yves Delbecque, Ben van Wierst
redactie@varenvereniging.nl

Kopij

Een artikel kunt u sturen naar het e-mailadres van de redactie. In principe worden alle bijdragen van leden van de Nederlandse Varenvereniging geaccepteerd. De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten.

Informatie over het aanleveren van kopij vindt u op de website. Op de VarenVaria-pagina staat het 'Informatieblad VarenVaria-auteurs'.

Advertenties

Voor plaatsing van advertenties kunt u contact opnemen met de voorzitter Bart Hendrikx: voorzitter@varenvereniging.nl.

Lidmaatschap

De contributie bedraagt € 20 per jaar. U kunt dit bedrag overmaken naar IBAN: NL34 ING B 00 00 21 02 86, t.n.v. Nederlandse Varenvereniging.

Secretariaat

Annie de Pina, Opslag 7, 5066 PM Moergestel
secretaris@varenvereniging.nl

Sporenbank

Rens Huibers
sporenbank@varenvereniging.nl

Website

www.varenvereniging.nl
Webmaster: Bert Vonk
Blogger: Fons Slot

Copyright

De auteursrechten van de artikelen berusten bij de auteurs. Copyright in de breedste zin berust bij VarenVaria. Overname van artikelen is mogelijk, mits met duidelijke bronvermelding en melding aan de redactie. Tijdschriftredactie en bestuur van de Nederlandse Varenvereniging zijn niet verantwoordelijk en/of aansprakelijk voor de inhoud van de artikelen, noch voor de gevolgen van toepassing van informatie daaruit.

In dit nummer

Vereniging

Tim Pyner (1958-2018).....	3
Verenigingsberichten.....	16

Artikelen

Variatie van mannetjesvaren.....	4
----------------------------------	---

Varia

Drie nieuwe soorten in mijn tuin	
<i>Pteris wallichiana</i>	9
<i>Diplazium maximum</i>	10
<i>Pseudophegopteris pyrhorachis</i>	11
Ervaringen met <i>Calochlaena dubia</i>	11
Onmogelijke varens	
Deel2: <i>Notholaena standleyi</i>	13
Het 125-jarig jubileum	
van de British Ptteridological Society.....	14

**De Hessenhof
Biologische
Kwekerij**

Waar planten nog de tijd hebben om te groeien.

Kwekerij 'De Hessenhof'
Miranda en Hans Kramer
Hessenweg 41
6718 TC Ede
Telefoon 0318-617334
www.hessenhof.nl

Omslag

VOORKANT: *Equisetum spec.*
- fotografie: Yves Delbecque

Tim Pyner, 1958 - 2018

Boven: V.l.n.r. Remko Beuving, Maurice Wilkins (Head Gardener) en Tim Pyner in Arduaine Garden, Schotland, 2016

Al sinds onze eerste Engelandreis in 2013, waarbij we o.a. zijn tuin bezochten op aanraden van verschillende leden van onze Britse zustervereniging BPS, had ik contact met Tim. Hij bleek een echte verzamelaar te zijn. Wat we in zijn tuin aantreffen overtrof de stoutste dromen van elke plantenkenner. Op het eerste gezicht een gewone stadstuin, met een wat jungle-achtige border helemaal achter in de tuin... Eenmaal bij die border aangekomen zagen we pas wat daar allemaal in stond. Op varengedebied stonden daar dingen waar we nog nooit van hadden gehoord, of nooit hadden gedacht dat dat mogelijk was, buiten in de volle grond, in Engeland! Tim blijkt een pionier. Niet alleen met varens, maar velerlei botanische rariteiten en zelden geziene planten groeien bij hem in de tuin: *Manihot*, verschillende *Schefflera's*, een reuzenvorm van *Phormium tenax*, woestijnplanten zoals *Dasylyrion* en *Yucca* en een aantal troggen met de meest ondenkbare *Pyrrosia*, *Asplenium*, *Selaginella* en *Cheilanthes*-soorten. Wat een collectie, en wat een kennis!

Tim was al een tijdje met pensioen, en genoot daar met volle teugen van. Hij reisde heel wat af en deed wat hij leuk vond: bezig zijn met planten, en vraagstukken oplossen die anderen lieten liggen. Zelfs microscopisch onderzoek, botanische literatuur uit vakbladen en regelmatige bezoeken aan herbaria schuwde hij niet om erachter te komen hoe het nu werkelijk zat. Onder kenners werd zijn oordeel al snel voor waarheid aangenomen. Wie sceptisch bleef, kon rekenen op gedetailleerde uitleg, en leerde zo zelf veel bij. Op die

manier heb ik het geluk gehad veel van hem te kunnen leren. Op onze volgende reisjes naar Engeland gaf hij vaak tips welke tuinen en kwekerijen wel of niet de moeite waard waren, en waar we op moesten letten als we er eenmaal waren. Tim heeft ons geïntroduceerd in de tuin van voormalig planthunter Edward Needham, een tuin die alleen voor genodigden toegankelijk is, en dus slechts door een select gezelschap kenners wordt bezocht. Hij opende deuren die anders niet alleen gesloten bleven, maar totaal over het hoofd gezien werden.

In de stukken die hij schreef voor o.a. de BPS en het blad *The Plantsman* leerde hij ons dat de *Blechnum chilense* die veel mensen kennen, in werkelijkheid waarschijnlijk *Blechnum cordatum* is. *Woodwardia orientalis* is eigenlijk *Woodwardia prolifera* en de meeste winterharde *Woodwardia radicans* lijkt een groene vorm van *Woodwardia unigemmata* te zijn. <https://ebps.org.uk/author/t-pynerbtinternet-com/>

Vorig jaar al bleek zijn stem niet in orde te zijn. Later, rond september, bleek dat het om slokdarm-kanker ging. "It does not look good", waren zijn woorden. In januari overleed hij op 59 jarige leeftijd. Ik ben dankbaar dat ik hem heb mogen kennen, en zo veel van hem geleerd heb. We zullen hem op onze volgende reizen enorm missen!

Remko Beuving

Variatie van mannetjesvarens

Wim de Winter onderzocht de variatie binnen *Dryopteris filix-mas* in Nederland. De vormen die we in de natuur tegenkomen kunnen verklaard worden doordat *Dryopteris filix-mas* een kruisingssoort is. Soms komen de kenmerken van de ene oudersoort en soms de kenmerken van de andere oudersoort het meest nadrukkelijk naar voren, met alle overgangsvormen daartussen. Mogelijk zijn standplaats en leeftijd van de plant factoren die maken welke kenmerken tot expressie komen. Het is vooralsnog speculatie waarom dit verschijnsel hier optreedt.

Wim de Winter studied the variation within *Dryopteris filix-mas* in the Netherlands. The forms that we encounter in nature can be explained by the fact that *Dryopteris filix-mas* is the result of a cross. Sometimes the characteristics of one parent species are more clearly apparent, sometimes it is those of the other parent species. In between we find all kind of transitional forms. Possibly location and age of the plant are factors that determine which characteristics are expressed. Up till now it is all speculation why this variation occurs.

Wim de Winter studierte die Variabilität von *Dryopteris filix-mas* in den Niederlanden. Die verschiedenen Formen, denen wir in der Natur begegnen, könnten mit der Hybridnatur von *Dryopteris filix-mas* erklärt werden. Mal tendieren die Merkmale mehr zu der einen Elternart, mal zu der anderen mit allen Übergangsformen dazwischen. Möglicherweise sind auch Standort und Alter Faktoren, deren Einfluss in den Merkmalen zum Ausdruck kommt. Zur Zeit kann hierüber nur spekuliert werden.

Tekst en foto's: Wim de Winter (wim.dewinter@iconoclastica.nl)

Inleiding

Dryopteris filix-mas (L.) staat bekend als een veranderlijke soort. Wie regelmatig in het bos loopt heeft af en toe echt moeite te geloven dat het allemaal één soort is, zoveel kunnen individuele planten van elkaar verschillen. Deze variatie in vorm wordt tegenwoordig nog maar slecht begrepen en moderne flora's benoemen de vormen maar zelden. Daarom heb ik het afgelopen jaar getracht een en ander voor Nederlandse vormen op een rijtje te zetten.

Is er een beperkt aantal typen te onderscheiden of is het een groot continuüm? Zijn meerdere morfologische kenmerken aan variatie onderhevig en komen deze in willekeurige combinaties voor? Is de variatie individueel, omgevingsgedreven of genetisch bepaald? Hoe groot is de variatie en waar liggen de grenzen met verwante soorten? In dit artikel bekijken we wat ik beschouw als de normale variatie binnen de soort.

Geschiedenis

nomina si nescis, perit et cognito rerum
zonder de namen verlies je ook de kennis van zaken,
Linnaeus, Philos. bot. 158

In de negentiende eeuw is van de meeste Noordwest-Europese varensoorten een aantal te onderscheiden vormen beschreven. Van de meer algemene soorten was dit aantal vormen soms zelfs zeer groot. Sommige auteurs putten zich uit om alle variatie te beschrijven, waarin ze zelfs zover gingen als het geven van namen

aan toevallige misvormingen op basis van een enkel blad. Maar het duurde niet lang voordat duidelijk werd dat dit geen werkbaar systeem opleverde. Het was geen uitzondering dat je aan verschillende delen van een enkele kloon verschillende namen kon toekennen [1]. Ook is het waargenomen dat dezelfde plant in verschillende jaren afwisselend aan de kenmerken van verschillende variëteiten voldeed [12].

Duitse auteurs wezen hier al vroeg op en bekritiseerden met name de Engelse gewoonte om allerlei bizarre misvormingen, populair bij tuinliefhebbers, van een naam en de variëteitsstatus te voorzien [4; 10]. Deze worden tegenwoordig dan ook niet meer als variëteiten beschouwd, maar als 'cultivars'. Maar ook de 'wilde' variëteiten zijn in moderne flora's goeddeels verdwenen. Ten dele zijn deze vormen opgegaan in eigen soorten, bijvoorbeeld bij *var. paleacea* Moore (*D. affinis*) en *var. abbreviata* D.C. (*D. borrieri*). Andere raakten uit de gratie omdat het niet zinvol of niet mogelijk geacht werd het onderscheid te handhaven omdat de overgangen slecht omschreven of niet scherp begrensd zijn. Inderdaad is er op dit moment geen reden te veronderstellen dat de variatie binnen de soort taxonomische betekenis heeft in de zin dat het onderscheidbare deelpopulaties zijn die bij voortschrijdende evolutie min of meer van elkaar geïsoleerde taxa zullen opleveren.

Het jammere is wel dat door strikt vast te houden aan een taxonomische basis voor subspecifieke namen informatie verloren gaat. Dit betreft zowel morfologische als ecologische informatie. Soortbeschrijvingen worden verruimd tot ze de hele

variatie omvatten. De keerzijde hiervan is dat ze van de weeromstuit ook vager worden.

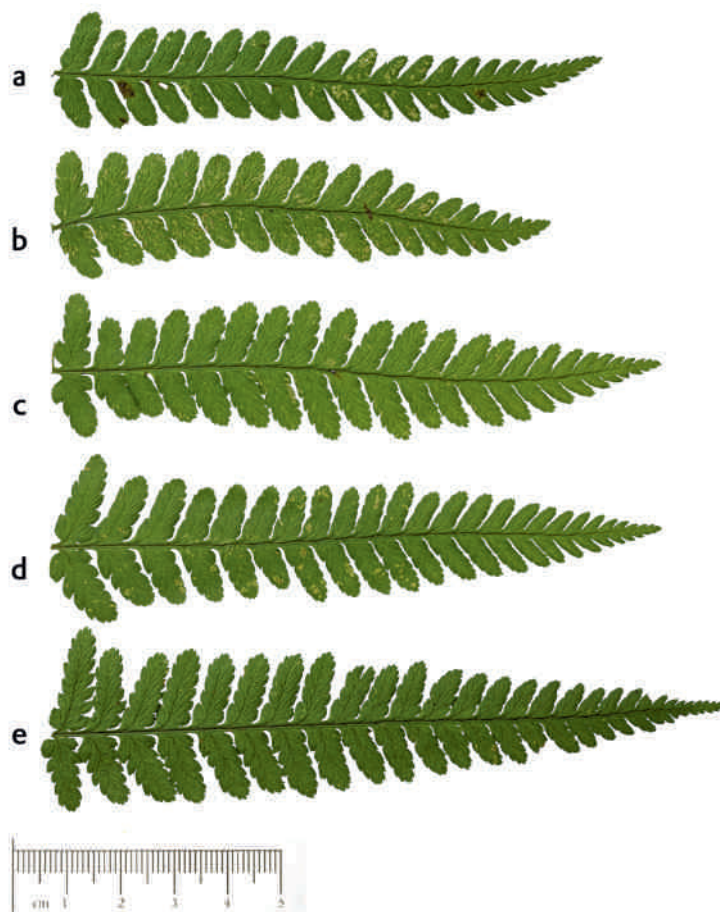
Het is waarschijnlijk niet toevallig dat de behoefte aan het benoemen van vormen binnen de soort zich vooral doet voelen in tijden dat er verwarring bestaat omtrent de afgrenzing van soorten. Circa vijftien jaar geleden is in Engeland in het *Dryopteris affinis*-complex een aantal vormen informeel beschreven onder de noemer 'morphotype'. Dit leidde tot een heftige controverse tussen formele taxonomen en botanici met een meer praktische inslag. Samengevat kwam het erop neer dat de taxonomen op het standpunt stonden dat als je een taxon beschrijft, je dat correct doet en er een legitieme naam aan geeft. Kun je dat niet, laat het dan achterwege om onnodige namen te creëren en daarmee (nog meer) verwarring te zaaien. De praktische insteek was: we zien deze vormen in het veld en we willen erover kunnen praten. Daarom moeten we ze bij de naam kunnen noemen. Maar we hebben geen enkel idee of het gaat om echte soorten of slechts klonale variatie, dus we gaan de formele taxonomie niet belasten met onnodige namen die zeer waarschijnlijk binnen afzienbare tijd weer in de synoniemenbak zullen belanden.

In de negentiende eeuw speelde mogelijk iets soortgelijks. Naarmate er meer materiaal beschikbaar kwam uit verschillende landen werd allengs duidelijk dat sommige soorten eigenlijk aggregaten waren van meerdere soorten. Sommige auteurs stellen zich in dit proces conservatief op, andere zijn er gauw bij om een nieuwe soort te beschrijven. Een recent voorbeeld van dit proces is weer het *D. affinis*-complex, dat zich pas gedurende de laatste vijftig jaar met succes van *D. filix-mas* heeft weten te emanciperen, ook al is de *D. affinis* al in 1838 beschreven. En op zijn beurt is *D. affinis* nu bezig uiteen te vallen in meerdere erkende taxa.

Nomenclatuur

varietates levissimas non curat botanicus
de botanicus houdt zich niet bezig met kleine variaties
Linnaeus, Philos. bot. 240

Naar mijn idee kunnen we ons de moeite besparen om de negentiende eeuw eens dunnetjes over te doen en *D. filix-mas* weer op te delen in kleinere eenheden die we vervolgens slecht weten toe te passen. Wat ik echter wel merk is dat we de vormvariatie binnen de soort waarnemen, maar niet over een taal beschikken waarmee we daarover met elkaar kunnen communiceren. Afwijkingen buiten de bekende variatie worden daardoor niet gesignaleerd en of er op dit moment niet-vermoede ecologische of taxonomische patronen zijn, ontgaat ons daardoor ook. Een aantal morfotypes zou hiervoor voor de hand liggen, maar het is onnodig om die te beschrijven, want al het werk is eigenlijk al gedaan en formele namen bestaan. Omdat naar het zich laat aanzien de genetische basis voor deze indeling dun is, lijkt het mij de juiste benadering om ze niet als variëteiten maar als vormen (formae) te behandelen [zie 7].

Figuur 1 *Dryopteris filix-mas* (L.) **a:** forma *subintegra* (of overgangsvorm); **b:** forma *crenata*; **c:** forma *filix-mas*; **d:** overgangsvorm; **e:** forma *incisa*

Er zijn tientallen vormen van *D. filix-mas* beschreven, maar de meeste daarvan zijn extreme afwijkingen die vaak nog voortleven als cultivars. Met niet meer dan vier van de bestaande vormen is de meeste wildvariatie in Nederland te beschrijven:

***Dryopteris filix-mas* (L.) Schott**, Genera Filicum, pl. 9. (1834).
= *Polypodium filix-mas* L., [9]

1. *Dryopteris filix-mas* f. *filix-mas*
= *Dryopteris filix-mas* var. *deorsilobata* (Moore) Litard [3]
= *Lastraea Filix-mas* var. 8. *deorso-lobata* Moore [14]

Naar mijn interpretatie komt het lectotype in Cliffords herbarium [1] het meest overeen met de bekende var. *deorsilobata*, zij het wat ver ingesneden en daarmee een overgang vormend naar *incisa*. De naam van de vorm waartoe het type behoort wordt onder de huidige versie van de Code[11] geleverd door het autoniem en daarmee vervalt *deorsilobata* tot synoniem.

2. *Dryopteris filix-mas f. crenata* (Milde) Diklic & Nikolic, in Fl. Srbije 10:10 (1986) [15]
= *Dryopteris filix-mas var. crenata* (Milde) Briq [2]
= *Aspidium Filix mas var. crenatum* Milde [12]
= *Nephrodium crenatum* Stokes [16]

3. *Dryopteris filix-mas f. incisa* (Moore) Hayek, Fl. Steiermark 1(1): 35 [13], als γ incisa
= *Dryopteris filix-mas forma incisa* (Moore) Weath. non Hayek [8]
= *Lastraea Filix mas var. incisa* Moore [13]

De auteurscombinatie met Hayek is waarschijnlijk onjuist omdat Hayek niet expliciet aangeeft dat het om formae gaat. Dit is evenwel aan enige interpretatie onderhevig en de naam is inmiddels in deze vorm ingeburgerd.

4. *Dryopteris filix-mas f. subintegra* (Luerssen) comb. statq. nov.
= *Aspidium Filix mas var. subintegra* (auct. non Döll) Luerssen [10]
= *Aspidium Filix mas f. genuinum* Milde [12] nom. invalid. p.p.
≠ *Aspidium Filix mas b subintegrum* Döll [4]
≠ *Dryopteris filix-mas forma subintegra* (Döll) Briquet [2]

Dölls variëteit heeft, net als ten dele die van Milde, betrekking op *D. affinis*. Luerssen probeert dat deel uit zijn beschrijving uit te sluiten, maar schiep daarmee een nieuwe naam binnen *D. filix-mas*.

Beschrijvingen

1. *Forma filix-mas*

Kenmerkend: pinnulae gelobd; de basale met een oortje; bij de rachis met versmalde basis
Bladlengte: 60-90 (-120) (-200) cm
Bladgesteldheid: stevig en stijf; soms echter ook slapper en met overhangende top
Beschubbing: rijk aan bladsteel, rachis en costae
Insnijding: bijna dubbelgeveerd
Pinnae: proximaal met $\pm$ verbrede basis en langwerpig-lancetvormig; distaal steeds smaller, tot uiteindelijk lijn-lancetvormig; deels dicht open, deels min of meer op afstand, vooral proximaal
Pinnulae 1e paar: niet zelden wat meer op afstand; zittend met steelachtig versmalde voet; langwerpig tot langwerpig-eivormig; diep gekerfd; vooral aan de basis tot (diep-)veerdelig; **basale lob oorachtig vergroot, vooral of alleen aan de basiscopische zijde), met 3-5 stompe tanden en veervormig vertakte nerf;** overige lobben met geleidelijk minder tanden tot uiteindelijk gaafrandig
Pinnulae overige: dicht open en elkaar rakend; acroscopisch sterk versmald; proximaal basiscopisch aflopend naar de costa; distale pinnulae niet versmald aan de voet
Pinnula-rand: naar de pinnae-apex geleidelijk met minder tanden tot uiteindelijk gaafrandig
Sori: uitbundig, vooral op de proximale pinnulae met 5-7 sori en dan 75% van het segmentoppervlak bedekkend; adaxiaal met putjes

Naar mijn persoonlijke ervaring is *filix-mas* de meest voorkomende vorm.

2. *Forma crenata*

Kenmerkend: pinnulae rondom gekerfd/gezaagd met brede basis
Bladlengte: 40-60 cm
Bladgesteldheid: stevig-kruidachtig; tamelijk stijf
Beschubbing: tamelijk rijk aan bladsteel, rachis en costae
Insnijding: veerdelig-veerspletig
Pinnae: lijn-lancetvormig
Pinnulae: dicht open, met brede voet verbonden, langwerpig, stomp of afgerond
Pinnula-rand: gezaagd of gekerfd/gezaagd, top soms getand-gezaagd
Sori: geen duidelijke beschrijving van sori voorhanden

De vorm *crenata* heet in de literatuur [10; 5] het vaakst gevonden te worden, maar het kost mij toch enige moeite om typische exemplaren hiervan te vinden.

3. *Forma incisa*

Kenmerkend: pinnulae langwerpig, gelobd, diep ingesneden; meest met versmalde basis, geen oortje
Bladlengte: 60-120 cm; vaak lang-gesteeld
Bladgesteldheid: week-kruidachtig en slap met overhangende top
Beschubbing: weinig aan bladsteel, rachis en costae; distaal ontbrekend
Insnijding: bijna of juist dubbel geveerd
Pinnae: tot 4 cm breed
Pinnulae 1e paar: wat meer op afstand; zittend met steelachtig versmalde voet; (en volgende paren) aan beide zijden veerspletig tot veerdelig, of zelfs tot aan de costa gedeeld; lobben tot 2 x 5mm, langwerpig, rondom of aan de top krachtig gezaagd, met veervormig vertakte nerf; **basale lob niet of slechts zwak oorachtig vergroot**
Pinnulae overige: niet zo dicht op elkaar; allens minder versmald aan de voet; de distale breed zittend; langwerpig; spits, stomp of afgerond
Pinnula-rand: zie pinna
Sori: op de 1e acroscopische tak van de tertiaire nerf, aan de basis van de tertiaire lobben; zelden op de eerste basiscopische tak nog een sorus; in twee rijen, ter weerszijden van en dichtbij de costa; sori klein, elkaar niet rakend

Deze indrukwekkende vorm zag ik afgelopen augustus voor het eerst in een vochtig bosje bij Amersfoort, maar nog voor het eind van het jaar had ik er al meer gevonden. De vorm *incisa* komt dus misschien wel vaker voor.

4. *Forma subintegra*

Kenmerkend: pinnulae alleen aan de top getand; zijkant gaafrandig
Bladlengte: (20-) 40-60 cm
Bladgesteldheid: stevig-kruidachtig; stijf
Beschubbing: rijkelijk
Insnijding: veerdelig-veerspletig
Pinnae: lijn-lancetvormig

	<i>D. oreades</i>	<i>D. filix-mas</i>	<i>D. caucasia</i>
rhizoom:	Sterk vertakt	Weinig vertakt	Onvertakt
blad:	Vaak beklierd, rechtop staand	Soms met klieren, afstaand	Zonder klieren afstaand
bladsteel:	Ca. 1/4 v.d. bladlengte, dicht bezet met smalle en brede schubben	Ca. 1/3 v.d. bladlengte, ± dicht bezet met smalle en brede schubben	Ca. 1/2 v.d. bladlengte, ± schaars bekleed met brede schubben
bladschijf:	Lancetvormig, versmald naar de basis, ± leerachtig	Ovaal-lancetvormig, afgeknot aan de basis, ± kruidachtig	Ovaal-lancetvormig, afgeknot aan de basis, kruidachtig en bleker groen dan de twee andere soorten
pinnae:	Gewoonlijk concaaf naar de top toe gedraaid, breedst aan de basis	Vlak, ± horizontaal, breedst aan de basis	Vlak, ± horizontaal, breedst in het midden
pinnules:	Top stomp of afgerond met stompe tanden, het basale paar van elke pinna niet of nauwelijks gesteeld, langer dan de volgende, aan beide zijden van de nerf gelijk	Top spits met ± scherpe tanden, het basale paar van elke pinna zeer kort gesteeld, gewoonlijk langer dan de volgende, aan beide zijden van de nerf gelijk	Top spits met zeer scherpe tanden, tot twee basale paren van elke pinna gesteeld, het eerste paar vaak korter dan de volgende, aan de basiscopische zijde langer ontwikkeld
uiterste segmenten:	Niet afgeknot met weinig of geen tanden, basale segmenten van de basale pinnules met oortjes.	Niet afgeknot met weinig tanden, basale segmenten van de basale pinnules soms met oortjes	Afgeknot met een aantal tanden, basale segmenten van de basale pinnules zonder oortjes

Tabel 1 Kenmerken van *Dryopteris filix-mas* en zijn oudersoorten

Pinnulae: dicht opeen; met brede voet verbonden; langwerpig; afgerond tot afgeknot

Pinnula-rand: bijna gaafrandig, of alleen aan de top een beetje gezaagd

Sori: op de distale helft van het blad, met tot 7 sori per pinnule

Ik ken de vorm *subintegra* tot nu toe van slechts één vindplaats in Nederland en dat zou een gekweekte plant kunnen zijn. Ik ben geïnteresseerd in andere groeiplaatsen.

Interpretatie

De verschillen tussen bovengenoemde vormen gaan met name over de mate van insnijding van de deelblaadjes tweede orde. Als je ze op die volgorde legt, van weinig naar diep ingesneden, dan blijkt er op een

aantal kenmerken een gradueel verloop te ontstaan. Zie figuur 1: a *subintegra* (4) (of overgangsvorm), b *crenata* (2.), c *filix-mas* (1.), d overgangsvorm, e *incisa* (3.).

De deelblaadjes tweede orde zijn vrij kort en alleen aan de top getand in forma *subintegra*, rondom gekarteld/gezaagd in forma *crenata*, duidelijk gelobd in de typische vorm, en diep-gelobd/ingesneden in forma *incisa*. Ze zijn breed zittend in de eerste twee vormen en meer en meer versmald aan de voet in de laatste twee. Ze zitten dicht op elkaar in de eerste en wat verder op afstand in de latere vormen, met name het onderste paar staat daar verder op afstand. De eerste twee vormen hebben stevig en soms zelfs stijf blad, de laatste twee zijn slapper en worden vaak veel groter. Als bijzonderheid heeft in het midden van de serie de typische vorm een duidelijke basale lob die aan de buitenste vormen ontbreekt.

Het globale beeld is dat van een reeks van vormen die loopt van vrij kleine (circa 50 cm) varens met stevig,

geveerd-veerspletig blad tot grote (tot 120 cm of meer) varens met minder stevig, slapper, dubbelgeveerd blad.

De voor de hand liggende verklaring van deze variatie is dat *D. filix-mas* een bastaardsoort is, ontstaan uit een kruising (*D. ×initalis*) tussen *D. oreades* en *D. caucasica*. Daarvan heeft *D. oreades* stijve bladeren van 20-80 cm met breed aangehechte, weinig ingesneden, dichtopeenstaande deelblaadjes 2e orde. Van *D. caucasica* is het een beetje zoeken naar een goede beschrijving, maar we vinden een plant met zachte bladeren van ruim een meter lang, met smallancetvormige, zittende of gesteelde, gaafrandige tot diep-gelobde en iets geoorde deelblaadjes 2e orde [6]. Zie tabel 1.

Dit doet denken aan het Vavilov-effect, dat allopoloiden en hybriden de neiging vertonen om meer op de ene of de andere oudersoort te gaan lijken wanneer ze in dezelfde habitat groeien of samen voorkomen met die oudersoort. Het gekke is wel dat we verschillende vormen naast elkaar vinden, maar dat nu eens *oreades*, dan weer *caucasica* meer tot expressie komt, daar ben ik wel van overtuigd. Aangezien het vaak de grotere planten zijn waar *caucasica* meer naar voren treedt, speelt de (fysiologische) leeftijd misschien een rol.

Literatuur

1. BM000647599. 2014. *Polypodium filix-mas* L. Catalog Number: BM000647599 [Specimens. Natural History Museum Data Portal data.nhm.ac.uk]. Natural History Museum, 2017. Available: <http://dx.doi.org/10.5519/0002965>
2. Briquet, J., 1910. *Prodrome de la flore Corse: comprenant les résultats botaniques de six voyages exécutés en Corse sous les auspices de M. Emile Burnat*. Vol. 1: *Hymenophyllaceae - Lauraceae*, Genève, Bale, Lyon; Georg & Co.
3. De Litardière, R., 1910. *Les Fougères des Deux-Sèvres* Bull. Soc. Bot. Deux-Sèvres 21: 68-123.
4. Döll, J.C., 1857. *Flora des Grossherzogthums Baden*. Carlsruhe; G. Braun'sche Hofbuchhandlung.
5. Dostál, J., 1984. *Aspidiaceae - Wurmfarngewächse*. In: Hegi, G., Kramer, K.U., Dorstál, J., Reichstein, T. & Fraser-Jenkins, C.R. [eds.], *Illustrierte Flora von Mitteleuropa: Pteridophyta*. Paul Parey, Berlin, Hamburg.
6. Fraser-Jenkins, C.R. & Corley, H.V., 1972. *Dryopteris caucasica*-An ancestral diploid in the Male Fern aggregate. *Brit. Fern Gaz.* 10: 221-231.
7. Fraser Jenkins, C.R., 2006. *Dryopteris affinis 'Resendeana'*, msg no. 264. groups.yahoo.com, Ferns (British Ferns Group).
8. Hayek, A., 1908. *Flora von Steiermark. Eine systematische Bearbeitung der im Herzogtum Steiermark wildwachsenden oder im Grossen gebauten Farn- und Blütenpflanzen nebst einer pflanzengeographischen Schilderung des Landes*. Vol. 1[1] - *Pteridophyta, Gymnospermae, Angiospermae/Dicotyledones/Choripetalae.*, Berlin; Borntraeger.
<https://www.biodiversitylibrary.org/item/40223>
9. Jonsell, B. & Jarvis, C.E., 1994. *Lectotypifications of*

Linnaean names for Flora Nordica Vol. 1 (Lycopodiaceae – Papaveraceae). *Nordic Journal of Botany* 14: 145-164.

10. Luerssen, C., 1889. *Die Farnpflanzen oder Gefässbündelkryptogamen (Pteridophyta)*. Rabenhorst's Kryptogamen-Flora von Deutschland, Oesterreich und der Schweiz; . Vol. 2e Auflage, 3er Band, Leipzig; Verlag von Eduard Kummer.
11. McNeill, J., Barrie, F.R., Buck, W.R., Demoulin, V., Greuter, W., Hawksworth, D.L., Herendeen, P.S., Knapp, S., Marhold, K., Prado, J., Prud'Homme Van Reine, W.F., Smith, G.F., Wiersema, J.H. & Turland, N.J. 2012. *International code of nomenclature for algae, fungi and plants (Melbourne code)* [Electronic book]. Koeltz Scientific Books, 2017]. Available from <http://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php>.
12. Milde, J., 1858. *Gefäss-Cryptogamen in Schlesien; Preussischen und Österreichischen Antheils. Verhandlungen der Kaiserlichen Leopoldinisch-Carolinischen Akademie der Naturforscher* 26: 369-754 + plates.
13. Moore, T., 1848. *On a Variety of Lastraea Filix-mas*. *Phytologist* 3: 137-139.
14. Moore, T., 1855-1857. *The ferns of Great Britain and Ireland*. London; Bradbury and Evans. (<https://archive.org/details/mobot31753000619954>)
15. Sarić, M.R., ed. 1986. *Flora SR Srbije*. Vol. 10; *Flora of Serbia Beograd*; Srpska akademija nauka i umetnosti.
16. Stokes, J., 1812. *A botanical materia medica, consisting of the generic and specific characters of the plants used in medicine and diet, with synonyms, and references to medical authors*. 4 vols. Vol. 4, London; J. Johnson & co. <https://www.biodiversitylibrary.org/item/185410>

Braam Youngplants is al 50 jaar
vermeerderaar van tropische varens én tuin varens.
Kijk op www.ferns.com

Braam Youngplants Holland
Kalslagerweg 10, 1424 PM De Kwakel
T. 0297 363386, F. 0297 342535
E. wim@braam.nl

Drie nieuwe soorten in mijn tuin

Tekst en foto's: Bart Hendrixx

Pteris wallichiana. J. Agardh, Recens. Spec. Pter. 69. 1839.

Al sinds 2012 heb ik 3 planten van *Pteris wallichiana* in de tuin. Deze soort raakt de laatste paar jaar wat meer bekend onder verzamelaars en liefhebbers van exotische tuinen. Aangezien de soort sterk afwijkt van de soorten die in Nederland voorkomen en in tuinen worden gekweekt valt de soort zeer op bij bezoekers van de tuin.

Herkomst

Pteris wallichiana heeft een groot verspreidingsgebied en komt voor in landen als India, China, Laos, Japan, Taiwan en zelfs Indonesië.

De planten die hier gekweekt worden zijn gekweekt uit sporen van planten die op redelijke hoogte groeiden in Noord-India. In 2011 zijn er onder andere sporen verzameld in de botanische tuin van Darjeeling. Darjeeling ligt op ongeveer 2000 meter hoogte en kent zeer natte zomers en een gemiddelde minimumtemperatuur van 1 Celsius. De koudste temperatuur ooit gemeten was -6 C.

Pteris is een zeer groot geslacht waarvan er tot op heden slechts enkele (min of meer) winterhard zijn gebleken. De meeste soorten komen dan ook uit de (sub)tropen. Het geslacht wordt (onder meer in de flora van China) onderverdeeld in verschillende secties. *Pteris wallichiana* valt onder de sectie *Campteria* wat te herkennen aan de nervatuur van de bladeren. Deze bestaat uit vakjes/hokjes doordat de nerven met elkaar verbonden zijn.

De bladeren hebben een zeer lange bladsteel. Deze is vaak roodbruin van kleur. *Pteris wallichiana* heeft een opstijgende, dikke wortelstok en maakt dus geen uitlopers. Ze groeit wel langzaam in de breedte uit. De pollen in de tuin van auteur hebben een breedte bereikt van ongeveer 60-70 cm.

Ervaringen in de tuin

Ze houdt van een relatief lichte standplaats en krijgt in de tuin gedurende de dag enkele uren volle zon. De standplaats is verder goed gedraineerd maar blijft ook goed vochtig. Zeker tijdens de groei in het voorjaar mag de soort niet uitdrogen. In de winter mag de varen niet te nat staan. *Pteris wallichiana* is verder eenvoudig te verzorgen; al is hij wel wat gevoelig voor slakkenvraat. Met name bij het boven de grond uitkomen van de nieuwe krullen is alertheid geboden. Als de krul eenmaal is aangevreten loopt het blad niet meer of in mismaakte vorm uit. Later in het jaar lijkt de soort er niet meer gevoelig voor te zijn.

Bij strenge vorst is het raadzaam om de plant met wat sparrentakken of iets vergelijkbaars af te dekken. Tot op heden is er nog nooit vorstschade geweest en de afgelopen milde winters is de plant onbeschermd gebleven en zonder problemen in het voorjaar weer

uitgelopen. Omdat de wortelstok vrij diep zit blijft deze vorstvrij bij niet te al te strenge vorst. Dit zal ongetwijfeld bijdragen in de tot nu zeer goede ervaringen met deze spectaculaire soort.

Foto 1 Op de foto is goed de aparte vertakking is goed te zien. Twee deelbladen vertakken zich vrij snel opnieuw terwijl het derde deelblad dat niet doet.

Foto 2 De sporenhoopjes zitten aan de rand van de deelblaadjes en zijn langwerpige van vorm.

Foto 3 In de tuin van de auteur te Weert.

Diplazium maximum (D. Don) C. Christensen, Index Filic. 235. 1905

Op weg naar het Pemayangtse klooster in Sikkim, Noord-India verzamelde bestuurslid Remko Beuving sporen van een op dat moment onbekende varen. Uit de ontvangen sporen heb ik in 2012 enkele plantjes weten op te kweken welke onder een paar liefhebbers zijn uitgedeeld. Er zijn toen twee planten in de eigen tuin aangeplant.

De inmiddels in de tuin uitgeplante varens konden, na hun eerste 2 (milde) winters overleefd te hebben uitgroeien. In de winter kregen ze wel wat bescherming van wat sparrentakken van een inmiddels overbodig geworden kerstboom. De planten lijken toch wat moeite te hebben met het Nederlandse klimaat. Strengere winters worden niet gewaardeerd en ook van te veel winterse nattigheid lijken ze niet gecharmeerd. Als de planten aan de groei zijn moeten ze over voldoende water kunnen beschikken.

Bij late voorjaarsvorst is het wel oppassen geblazen. De late voorjaarsvorst in april 2017 betekende het einde van de net uitlopende krullen. De plant kreeg hier zo'n tik van dat het tot medio juli duurde voor de plant weer groei liet zien. Dat werden dan wel bladeren van 80 centimeter breed en 150 cm lang. En dat met bladeren in alle richtingen.

De soort heeft een langzaam kruipende wortelstok vergelijkbaar met bijvoorbeeld *Pentarhizidium orientale* (syn. *Matteuccia orientalis*). De bladsteel is licht beschud maar verder grotendeels kaal. Gezien de grootte van de bladeren en overige eisen is een beschutte plaats noodzakelijk. Ook moet er rekening worden gehouden met de breedte van een uitgegroeide plant.

Foto 4 Bladsteel licht geschud maar grotendeels kaal.

Foto 5 Plant in de tuin van de auteur.

Foto 6 Breed uitgegroeid blad.

Pseudophegopteris pyrhorachis (Kunze) Ching

Tijdens het 25-jarig jubileum van onze vereniging in Leiden (2014) kwam iemand met een onbekende varen aanzetten met de vraag deze van naam te voorzien. De, helaas inmiddels overleden, A.Nijman (19?? - 201?) had deze tijdens een vakantie in het noorden van India (Kumaon) verzameld. Aangezien er nog een wortelstok aan de plant zat werd de plant gedeeld waarbij een deel aan expert Tim Pyner (1958 -2018) werd gegeven, die ons jubileum samen met enkele andere leden van de BPS bezocht. Korte tijd later kwam de naam door van deze mysterie-varen; *Pseudophegopteris pyrhorachis*. Een, in onder andere India algemene, varen die op grotere hoogte voorkomt langs stromend water en in moerasgebieden. De soort komt ook voor in Bhutan, Myanmar, Nepal, Sri Lanka en Vietnam. In het wild zou de soort tot 100 cm hoog kunnen worden. Deze hoogte hebben ze in mijn tuin nog niet bereikt. Vooralsnog blijven ze net onder de helft daarvan steken. De varen lijkt vrij veel op een verwante soort die we regelmatig in tuinen zien; *Pseudophegopteris levingei*. Beide hebben een kruipende wortelstok. De bladsteel en rachis zijn roodbruin van kleur. De deelblaadjes zijn licht gekarteld. De sporenhooptjes zijn rond en hebben geen indusium.

P. pyrhorachis gedraagt zich tot dusver wat vriendelijker dan de wat woekerende *P. levingei*. Mijn planten zijn echter nog jong en moeten wellicht nog wat meer uitgroeien. We zullen het zien. Ondanks de globale gelijkheid met *P. levingei* is het weer een leuke aanwinst voor de collectie.

Foto 7 Bladsteel en rachis zijn roodbruin van kleur.

Foto 8 Plant in de tuin van de auteur.

Ervaringen met *Calochlaena dubia*

Tekst en foto's: Bert Vonk (bertvonk@gmail.com)

In juni 2011 ben ik met de varenvereniging op bezoek geweest bij Kleo Montforts Baumfarne. Daar heb ik onder andere een *Blechnum gibbum* gekocht, die ik in de serre heb geplaatst. Enkele maanden later kwam een fris groen blad op in de pot. Een wijfjesvaren was de eerste gedachte. Die zaaien zich spontaan uit in de tuin en de sporen kunnen naar binnen zijn gewaaid als de deuren open staan. Maar toen ik het varentje uit de pot haalde, zag ik een kruipend rizoom, dus het was geen wijfjesvaren. Wat dan wel?

Het rizoom met 2 bladveren heb ik in de tuin op een plek in de schaduw geplant en in de loop van de zomer (2012) kwamen er nog een paar bladveren bij. Het daarop volgende voorjaar (2013) kon ik zien dat er nog leven in zat na de winter. Maar de klimop groeide sneller op die plek, dus heb ik de varen verplant naar een andere plaats in de schaduw tussen turfblokken, en daarna ben ik de plant eigenlijk vergeten. Tot in het voorjaar van 2015 het grasveld in de voortuin plaats moest maken voor een rotstuintje.

De rotstuintje ligt pal op het zuiden, dus in de volle zon van 10 tot 15 uur. Daar moesten natuurlijk ook varens in, *Osmunda regalis*, *Athyrium*, *Polystichum*, *Cheilanthes* en enkele *Dryopteris*-soorten, naast andere planten voor de rotstuintje. Toen herinnerde ik mij het varentje met het kruipend rizoom en ja het leefde nog met 2 kleine bladveren. De gedachte was, laat ik het maar proberen in de zon want na 4 jaar kwakkelen in de schaduw was het nog niet om aan te zien.

En toen gebeurde het. Een paar weken na het planten kwamen kort naast elkaar de nieuwe bladveren (zie foto 1) omhoog en dat ging door tot de eerste nachtvorst. Het blad kleurde bruin maar bleef wel mooi staan. In het voorjaar (2016) heb ik het verdorde blad afgeknipt en de nieuwe krullen kwamen al vroeg tevoorschijn en bleven komen. Bladveren tot 60 cm hoog en in de breedte nam de plant al snel 1 meter grond in beslag.

Dat voorjaar was de bestuursvergadering bij mij thuis en wist Bart Hendriks mij te vertellen dat het *Calochlaena dubia* is. Eindelijk een naam waarmee ik

Foto 1 De jonge plant in 2015

de eigenschappen van de plant kon opzoeken. In de varenboeken van Martin Rickard, Sue Olsen en Hoshizaki komt deze varen niet voor.

Op internet bij Wikipedia heb ik meer over deze varen gevonden: *Calochlaena dubia* is een kleine Australische varen in de boomvarens familie Dicksoniaceae. Daar bekend onder de namen soft bracken, false bracken, common ground fern en rainbow fern. Komt in grote aantallen voor in het oosten van Australie in eucalyptusbossen op arme grond.

Foto 2 Op een plek met weinig zon blijft de plant veel kleiner. Vergelijk met foto 3.

Ik heb de *Calochlaena* ook op een minder lichte plek geplant waar die maar 1 uur in de zon staat (foto 2) en dan zie je dat de bladveren verder van elkaar staan en dat vind ik minder mooi dan de planten in de volle zon (foto 3).

Omdat de rizoom vrijwel aan de oppervlakte ligt is de plant makkelijk in toom te houden, knip een rizoom met 2 knopen af, plant die op een andere plek in de zon of in een pot met potgrond en zet die op een lichte plaats, venster op het zuiden, dan zie je na enkele weken al nieuwe krullen opkomen.

Foto 3 In 2017 op de plek met 5 uur zon per dag groeit de plant mooi groot uit

Onmogelijke varens

Deel 2: *Notholaena standleyi*

Tekst en foto's: Rens Huibers (renshuibers@ziggo.nl)

Met 'onmogelijke varens' bedoel ik de soorten die ik al jaren achtereenvolgens in de tuin aan de praat en in goede conditie probeer te krijgen. Deel 1 ging over *Asplenium platyneuron* (VarenVaria, najaar 2017).

Zo'n zeven jaar geleden kreeg ik vanuit Engeland sporen aangeleverd van de *standleyi*-varen, een soort waar ik al zeker 12 jaar naar op zoek ben geweest. Het zou een welkome aanvulling zijn voor de xerofyten-collectie (droogteminnende varens) welke ik ieder seizoen met vreugde kan bekijken, onderzoeken en verder kan kweken.

Notholaena standleyi is een plant die voorkomt in de extreem droge gebieden van de zuidwestelijke staten van de USA en het noorden van Mexico. In de wintermaanden kan de plant nachtvorsten overleven, mits ze droog staat. De plant heeft vijfhoekige (pentagonale) bladeren, enkelgeveerd-veerdelig aan een bladsteel van ca. 10-15 cm. Aan de groene bovenkant van het blad zie je onder een waslaag ontelbare witte vlekjes, die naarmate het blad ouder wordt verdwijnen. De onderkant van het blad is dicht bezet met een wit-creme kleurige waslaag die het blad een schitterend witte kleur geeft. De uitkomende veren zijn volkomen wit en verbloeien naar lichtgroen, de steel is bruin. Wortelvorming in en onder stenen (kalk-neutraal) is een vereiste om deze een continu vochtige omgeving te bieden.

Maar goed, na het zaaien van de sporen op een gesteriliseerd grondmedium is het wachten op de eerste prothallia. Wachten en nog eens wachten. Heb ik het verkeerde medium gebruikt? Staat het bakje te koud, te warm? Teveel of te weinig licht? Toch werd het wachten beloofd, want tussen de inmiddels vergevorderde vedermosjes ontwaarde ik de bekende prothallia die de *standleyi*-varen eigen zijn. Langs de randen van de prothallia verschijnt een witte kleur, waarna al snel de zeer kleine steeltjes met blad verschijnen. Zoals gezegd is de lichtgroene en wasachtige bovenkant van het blad doorspekt met witte stippen.

Na verloop van tijd verspenen met een pincet, uitplanten en wachten tot deze aanslaan. Maar het laten groeien van deze soort eist toch wel veel aanpassingen. Niet te droog, niet te nat, want de plantenwortels moeten goed aan de groei gaan in de stenige grondlaag. Geen of wel direct zonlicht. Het is zoeken, maar zo raak je in een mum van tijd wel veel planten kwijt. Tot ik het genoeg vond en de resterende plantjes in een stenen bak plantte tussen *Cheilanthes myriophylla*, *Pellaea atropurpurea* en *Cosentinia vellea*.

Waarachtig gingen de plantjes aan de groei. Fantastisch wit opkomend tot de verkleuring naar groen. Mooie

Foto 1 *Notholaena standleyi*: jonge plant

Foto 2 Aspect van een volwassen plant

pentagonale bladvormen met de karakteristieke witte waslaag aan de onderzijde van het blad. Edoch, na een aantal weken kwam bij één plant de klad er in. Volwassen blad ging verschrompelen, nieuw blad bleef ver achter. In eerste instantie gedacht aan watertekort want dit soort varen doet dat om zichzelf te beschermen tegen teveel vochtverlies. Dus water geven en kijken wat er gebeurt. Maar de plant bleef verschrompeld. Ook nieuw blad kwam niet tot uitlopen.

De andere varens rondom de planten bleven fantastisch om te zien en groeiden gewoon door. Weer reservemateriaal aangeplant. Dat ging een stuk beter. Zelfs de kou in de kas (1° C) werd goed doorstaan. (In de wintermaanden staan de bakken droog in de kas.) Helaas, na enkele voorjaarsweken waarin je toch weer de volle groei zou verwachten bleven de planten in stilstand staan. Ergo: na enkele dagen afstervend blad.

Wat ik mezelf weleens afvraag is waarom ik hier toch altijd weer aan begin. Er zijn toch genoeg andere soorten waarop je je kunt storten? Ja, zeer zeker, aan soorten geen gebrek. Maar ..... vorig jaar toch weer sporen gezaaid en tot nu toe ziet het er weer veelbelovend uit. Zou het ..... ?

Het 125-jarig jubileum van de British Pteridological Society

Tekst en foto's: Peter Meegdes (p.meegdes@quicknet.nl)

De British Pteridological Society vierde haar 125-jarig jubileum van 2 t/m 9 juli 2016 in het Lake District van Engeland. Ik doe voor de leden van de Nederlandse Varenvereniging verslag van de eerste 4 dagen, zaterdag 2 t/m dinsdag 5 juli.

Ik kwam op zaterdagavond, na een rit met een huurauto van Manchester Airport naar Crooklands, aan in het Crooklands Hotel. Hier kon ik direct deelnemen aan een gezamenlijk diner met ongeveer 50 andere BPS-leden. Het was een internationaal gezelschap met leden uit Engeland, Amerika, Australië, Zwitserland, Duitsland, Canada en ik uit Nederland. Ik kreeg voor het diner het programma van de jubileum-ontmoeting uitgereikt. Het was gemaakt door Alec Greening. Later zou blijken dat hij het programma tot in de perfectie voorbereid en gemaakt had.

Na een goede maaltijd was er een lezing van Richie Steffen, co-auteur van het boek *The Plant Lover's Guide to Ferns* en beheerder van de E. Miller Garden in Seattle, over varens in het algemeen. Hij vertelde waarom varens zulke aantrekkelijke planten zijn ondanks dat ze geen bloemen hebben. Na de lezing was er een boekenverkoop. Dit bleek later iedere avond zo te zijn. Hierna was het tijd om te gaan slapen en te dromen over varens.

De volgende dag gingen we naar het natuurgebied Hutton Roof. Carpoolend met een aantal auto's reden we naar dit gebied. Ik reed mee met Matt Busby, een

Foto 2 *Dryopteris submontana*

man van in de 70 en vice-president van de BPS, en zijn vriendin Chris Kilborn. Het gebied Hutton Roof (een heuvel) wordt gekenmerkt door verweerde, plat afgesleten kalkhoudende rotsen met spleten tussen de rotsen. In deze spleten bevonden zich de varens (foto 1). We zagen veel *Dryopteris submontana* (foto 2). Ook waren er, zij het zeldzaam, *Asplenium viride* (foto 3) en *Polystichum lonchitis* (foto 4).

Na Hutton Roof reden we naar Arnside, gelegen aan de kust. Langs de zee, tussen grote vochtige rotsblokken, zagen we *Adiantum capillus veneris*. Daarna bezochten

Foto 1 Hutton Roof

we Grubbins Wood. Hier zagen we *Asplenium adiantum-nigrum*. Ook zagen we op een helling in het bos een plek vol met *Asplenium scolopendrium*. Als laatste die dag bezochten we de Bolton-collectie. Deze collectie bevond zich in een kleine ommuurde tuin naast het huis. De Bolton-collectie is een oude collectie varens met bijzondere varenvariëteiten. Onder andere zagen we daar plumosum- (fijn geveerde) en

Foto 3 *Asplenium viride*

Foto 4 *Polystichum longitis*

crisatum- (gekroesde) variëteiten van *Athyrium filix-femina*.

's Avonds was er een lezing van Martin Rickard. Deze ging voornamelijk over *Polypodium australe*-variëteiten in Ierland.

Maandag 4 juli was er een excursie naar het

Foto 5 Whitbarrow

Foto 6 *Ceterach officinarium*

natuurgebied Whitbarrow, een kalksteenplateau (foto 5). We maakten die dag een hele mooie lange wandeling door dit gebied met als letterlijk hoogtepunt de top van een heuvel. In het gebied zagen we *Ceterach officinarum* (foto 6), *Dryopteris submontana*, *Oreopteris limbosperma* etc.. Hier had ik mijn eerste ontmoeting met Addertong, *Ophioglossum vulgatum*. Ook zagen we in dit gebied tussen kleine stukken rotsplaten *Asplenium viride*.

's Avonds was er een lezing van Klaus Mehlreter, een Duitse varenonderzoeker in Mexico, over Nutrient ecology en Insect interactions of ferns.

Dinsdag gingen we naar het Roudsea Woods and Mosses-natuurreservaat. Dit gebied bestaat uit laaggelegen bos en veen, met in het bos kalksteenrotsen. Al wandelend door dit gebied kwamen we tegen: *Osmunda regalis*, *Thelypteris palustris* en in het veen zonnedauw en nog veel meer. Als tweede gebied die dag bezochten we Humphrey Head. Dit gebied bevat een uit kalksteenrotsen bestaande heuvel gelegen aan de zee. Onderaan deze heuvel zagen we *Asplenium adiantum-nigrum*. Hogerop de steile helling van de heuvel, die we dus op moesten klimmen, zagen we een variëteit van *Polypodium australe*, *Polypodium australe semilacerum* (foto 7). Ik denk dat dit de juiste naam is. Ook vertelde onze vrouwelijke gids over een lokaal voorkomende sorbus-soort, *Sorbus lancastriensis*.

De avond sloten we weer met een lezing af. Een vrouwelijk Australisch lid en varenkweker hield een betoog voor wikiferns. Die avond sloten Tim Pyner en ons Nederlands Varenvereniging-lid Remko Beuving zich aan bij het gezelschap.

Foto 7 *Polypodium australe semilacerum*

Indien onbestelbaar retour: Zandpad 3, 4576 BR KOEWACHT

Activiteitenagenda 2018

- Zaterdag 7 april: Voorjaarsvergadering, Botanische tuin, Utrecht
- Zaterdag 21 april: Bezoek aan de varenkwekerij van Ruheplants, Aalsmeer.
- Zaterdag 12 mei: Plantenmarkt van de Leidse Hortus van 10.00 tot 17.30 uur
- Zaterdag 26 mei: Plantenmarkt Blijdenstein
- Zaterdag 16 juni: Bezoek aan de kwekerij van Koen van Poucke i.c.m. de tuin van Filip Wauters, Sint-Niklaas
- Zondag 1 juli: Open tuindag door en voor onze leden
- Zaterdag 14 juli: Bezoek aan aan het Arboretum Bokrijk te Genk, samen met een delegatie van de BPS (British Pteridological Society) die rond die tijd op bezoek in Nederland en België is.
- Zaterdag 8 september: Bezoek aan de tuin van Johan Raps, Heist op den Berg
- Zaterdag 6 oktober: Najaarledenbijeenkomst
- Zondag 14 oktober: Veldexcursie Schiedam

Verzoek van de secretaris

Annie de Pina, onze verenigingssecretaris, zou graag willen weten of elk lid ook de e-mailnieuwsbrieven ontvangt. Deze worden regelmatig verzonden voor nieuws over activiteiten e.d. Mocht u geen nieuwsbrieven ontvangen, dan bestaat er de kans dat de vereniging niet het juiste e-mailadres heeft van u. Heeft u het vermoeden dat dit zo is, stuur dan een e-mail naar Annie de Pina: secretaris@varenvereniging.nl.

Website vernieuwd

Neem eens een kijkje op Varenvereniging.nl, je vindt er veel informatie en prachtige foto's.
Reactie en aanvullingen zijn welkom via webmaster@varenvereniging.nl.